

IJORCES

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF CONFERENCE SERIES ON EDUCATION
AND SOCIAL SCIENCES.**

**PUBLISHER: ÇORUM: O CERINT -INTERNATIONAL
ORGANIZATION CENTER OF ACADEMIC RESEARCH**

IJORCES

**International journal of conference series on education
and social sciences. (Online)**

July 2023

Science Editor: **Cetin Avcı**
(*Kadir Has University*)

Copyright © 2023

By Çorum: Ocerint -International Organization Center of Academic Research

All rights reserved.

Available at ijorces.org

Published:

Çorum: Ocerint -International Organization Center of Academic Research

ISSN 2717-7076

Bursa

Bursa, Turkey

Editorial Board Members

Prof. **Hakan Mete Dogan**, Tokat Gaziosmanpasha University, Turkey

Prof. **Afsun Sujayev**, Institute of Additive Chemistry of the ANAS, Azerbaijan

Prof. **Nadir Mammadli**, Azerbaijan Architecture and Construction University, Azerbaijan

Prof. **Munevver Sokmen**, Konya Food and Agriculture University, Turkey

ELSEVIER

SSRN
Electronic Journals

Universal
Impact Factor

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING AQLIY VA AXLOQIY TARBIYASIDA OTA-ONANING ROLI

Sarvinoz Sanakulova

Samarqand viloyati

Pastdarg'om tumani Maktabgacha va maktab
ta'limi bo'limiga qarashli 3-son DMTT uslubchisi

Annotatsiya: Buyuk mutafakkirlarimiz fikricha bola tarbiyasi bir maqsadga qaratilgan holda olib borilmog'i va u aqliy va axloqiy tarbiya birligidan iborat bo'lmog'i lozimligi, bola tarbiyasida ota-onaning mavqiyi to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Tarix, kelajak avlod, yosh istedodlar, tarbiyaning shakllanishi, ota-ona, tarbiyachi, o'yinchoq.

Аннотация: По мнению наших великих мыслителей, воспитание ребенка должно осуществляться с определенной целью и должно состоять из единства умственного и нравственного воспитания, речь идет о позиции родителей в воспитании ребенка.

Ключевые слова: история, будущее поколение, юные таланты, становление воспитания, родитель, воспитатель, игрушка.

Abstract: According to our great thinkers, the upbringing of a child should be carried out with a specific purpose and should consist of the unity of mental and moral education, we are talking about the position of parents in the upbringing of a child.

Keywords: history, future generation, young talents, formation of upbringing, parent, educator, toy.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim tarbiya berish masalalari qadimdan dolzarb masala bo'lganligini o'tgan mutafakkirlarimiz asarlarida ko'rishimiz mumkin. Beruniy ota-onalarning bolalari bilan birga harakat qilishlari, turli o'yinlar uyushtirishlari, ular bilan o'zaro suhbatlar o'tkazishlari maqsadga muvofiq deb maslahat beradi. Beruniy tarbiyaning maqsadi va vazifalari haqidagi, shaxsning rivojlanish to'g'risidagi fikrlarining zamirida insonparvarlik g'oyasi yotadi. U har bir ota -ona o'z farzandlariga ana shu g'oyani singdirishi zarur degan xulosaga keladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida vaqtdan to'g'ri va unumli foydalanish muhim ekanligini har-bir ota -ona yahshi bilmog'i lozim. Bola tarbiyasi masalalari bo'yicha Abu Ali ibn Sino "Tadbir almanozil" nomli asarini yozgan. Unda olim ota -onaning bolalarni tarbiyalashdagi vazifalarini yoritilgan. Asarda oilada onaning vazifasi va burchiga, oila munosabatlariga to'xtalar ekan, ayniqsa ota -onalarning oilada mehnatsevarligi bilan farzandlarini ham kasb va xunarga o'rgatish borasida muxim fikrlar bayon etadi. Ibn Sino tarbiyaviy qarashlarida oila va oilaviy masalalarga keng o'rin berilgan. Oilada farzand tarbiyasini to'g'ri yo'lga qo'yishning asosiy vositasi uning manaviy olamida etiqodni shakllantirish deb xisoblagan edi olim. Yusuf Xos Xojib "Qutadg'u bilig" asarida oilaviy maishiy turmush muammolariga ham katta e'tibor beradi. Ota - onalar nazoratida bo'lgan bolaning ma'suliyat hissi rivoj topadi. Shu sababli ham bola tarbiyasida ota -onaning mavqiyi alohida ahamiyatga egadir. Ular tanlagan to'g'ri yo'l farzandlarining kelajagi, kamoloti uchun muhimdir. Mirzo Ulug'bekning qarashlarida bolaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi havasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muhit muhim o'rin tutadi. Kaykovusning "Qobusnoma" pandnomasida o'z farzanding sening haqingda qanday bo'lishini istasang, sen ham ota -onangga shunday munosabatda bo'lg'il deb yoshlarni ota -onasini hurmat qilishga e'zozlashga, mehr -oqibatli bo'lishga da'vat etadi. Bola tarbiyasi masalasi

buyuk mutafakkir Alisher Navoiy merosida ham munosib o'rin egallaydi. U o'zining qator asarlarida ta'lim -tarbiya masalalari umuminsoniy g'oya ekanligini ta'kidlaydi.

Ya.A.Komenskiy o'zining "Onalar maktabi" kitobini maktabga tayyorlash bobida, shunday yozadi, barcha insonlar bajaradigan ishlar, ma'lum bir tayyorgarlikni talab qiladi. Komenskiy ota -onalar uchun quyidagi vazifalarni ko'rsatadi: 1. Bolalarda maktabga borganda o'z tengdoshlari bilan o'qiganda va o'ynaganda xursandchilik hissini tug'dirish; 2. Bolalarga maktabdagi ta'limning mohiyatini tushuntirish, maktabdagi faoliyat turlari bilan tanishtirish. Bolalarda bo'lajak o'qituvchilarga nisbatan hurmat va ishonchni shakllantirish. Ta'lim jarayonida bola imkoniyatlarining namoyon bo'lishi ma'lum darajada nasliy omillar bilan ham bog'liqdir. Bolalar o'z temperamenti xususiyatlariga ko'ra ham bir - birlaridan ajralib turadilar:- xushchaqchaq, sergap, quvnoq, xayotning o'zgaruvchan sharoitlariga tez moslashadigan bolalar sangvenikti preramentgamansubqo'shimchanoxush kayfiyatda yuradigan, ta'sirchan, kamgan, sust bolalar - melanxolik temperamentga kiradilar;- xotirjam, befarq, kamharakat, nutqi sust bolalar -flegmatik;- jaxldor, betoqat, serzarda, xarakatchan bolalar -xolerik hisoblanadilar. Bolalar kattalarning yordamiga muxtoj bo'lishiga qarab ham bir - birlaridan farq qiladilar. Ba'zi bolalarga biror xatti- harakatni bajarishni bir necha marta ko'rsatish, tushuntirish kerak. Bolalar o'zlarini qiziquvchanlik, aqliy faolliklariga qarab ham bir -birlaridan ajralib turadilar. Bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi keng va mukammal bo'lib rivojlangan bo'lishi darkor.

Bolalarga qanchalik yaxshi bilim bersak, o'ylaymizki ular kelajakda Vatanga sadoqat ruhida, yetuk inson bo'lib yetishadilar. Demak, tarbiyachi bola shaxsida axloqiy his - tuyg'ularni tarbiyalash uchun hamma vosita va metodlarni qullasa, yaxshi xulq namunalarini o'rgatish ancha oson kechadi. Maktabgacha yoshdagi bolani rivojlanishida kun tartibining ahamiyati Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarning bajarilishi "Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim -tarbiyasiga qo'yiladigan Davlat talablari" orqali nazorat qilinadi. Davlat talablaridan maktabgacha yoshdagi bolalarga beriladigan ta'lim -tarbiya mazmunining asosiy yo'nalishlari hamda ularning maktabga tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal talablar berilgan bo'lib u davlat xujjati sifatida e'tirof etiladi.

Bolani maktabga tayyorlashda oilani o'rni juda kattadir. Bola tarbiyasida oilaning barcha a'zolaridan bolalarga nisbatan to'g'ri munosabatni, balki ularning taqdiri uchun yuksak ma'suliyat hissini ham talab qiluvchi qiyin va murakkab ishdir. Bolani maktabga tayyorlashda tarbiyani har tomonlama jumladan ma'naviy axloqiy, aqliy estetik, jismonan va mehnat tarbiyalarini birgalikda olib borish yaxshi samara beradi. Ma'naviy tarbiyani bolaga o'tmishda Vatan ravnaqi, el -yurt tinchligi va faravonligi yo'lida kurashgan xalq qahramonlari haqida gapirib berish, mustaqillik, qadriyat va an'analarimizni o'rgatish orqali singdirish mumkin. Oilaviy tarbiya jarayonida shaxsning bir qator axloqiy jihatlari shakllanadigan, boshqa hech qaysi tarbiya obekti oiladagidek yuqori natija bermaydi. Kelajak avlodga estetik tarbiya berishda ham oilaning muhim o'rni bor. Oila davrasida qo'shiqlar kulanishi, biror ertak yoki asarni oila davriasida o'qish, birga spektakl va kino ko'rish va tahlil qilish va hokazolar bolani estetik tarbiyasini shakllantirishdagi jihatlardir. Ota -onalar voyaga yetayotgan farzandlarining jismoniy barkamolligiga o'ta ma'suliyat bilan qarashlari lozim. Masalan: ertalabki badan tarbiya mashqlarini bolalar bilan birgalikda bajarish, to'g'ri va vitaminlarga boy ovqat berish, dam olishi uyqusini to'g'ri tashkil etish, kun tartibiga rioya qilish, vaqtida shifokor nazoratidan o'tkazishlari zarur. Bola hayotida mehnat tarbiyasi muhim sanaladi. Mehnat bolalarda uyushqoqlik, diqqat, saramjon - sarishtalikni tarbiyalash, shuningdek maqsadga erishishda sabot va matonat kabi iroda xususiyatlarini rivojlantirish vositasidir. Bola hayotining kun tartibi, odatda sog'lom bola kasalmand va zaif bolaga nisbatan maktab kun tartibiga va butun dars davomida o'zida jo'sh o'rib turgan g'ayratlarini tiyib jim o'tirishga tezroq ko'nikadi. Bolani maktab kun tartibiga tayyorlashda, uning

sog'ligini mustahkamlashda ertalab ma'lum vaqtda o'rindan turish, ovqatlanish va uyquga yotishga aniq rioya qilinishi kerak. Har bir oila mehnat faoliyatining harakteri, maishiy marosimi, bolalarning soni va shu kabilarga o'z yashash sharoitini, bolalarning soni va shu kabilarga o'z yashash tartibini o'rnatadi. Biroq bir narsani, ya'ni maktabgacha yoshdagi bolaning nonushtasi va tushligi o'rtasidagi oraliq 4 soatdan oshmasligini, tushlik vak kechki ovqat o'rtasidagi oraliq - bir oz kattaroq (6 - 7 soat), buning orasida yengil ovqatlanish kechki choy bo'lishi kerakligini unutmaslik kerak. Bolaning bir sutkadagi uyqusi taxminan 11 soatni tashkil qilishi kerak. Bola tushlikdan so'ng 1 -1.5 soat dam olishga odatlansin. Kechqurun u doimo bir vaqtda ya'ni 9 dan kechikmay uxlagani yotsin. Bola miriqib uxlasin desangiz, quyidagi qoidalarga rioya qilish lozim: bola uxlaydigan xonani yaxshilab shamollatish; bolani uxlashga yotishdan oldin tishini tozalashga, yuzqo'lini, oyog'ini yuvishga odatlantirish bolaga o'rinda nonushta qilishga aslo yo'l qo'ymaslik. Bolaning me'yorida rivojlanish uchun u toza xavoda ko'p harakat qilish kerak. Bola ochiq havoda qish oylarida 4 soatdan kam bo'lmasligi, yozda deyarli butun kunni ochiq havoda o'tkazish lozim. Bolaning kun tartibiga amal qilishi uchun asosan qat'iy nazorat lozim. Bola kun tartibini bajarashi majburiylikiga va hiech qanday va iltimoslar, ma'lum vaqtda ovqatlanmaslik hamda o'ynamaslikka sabab bo'la olmasligiga ko'nikishi kerak. Shu bilan birga kun tartibining zarurligi va uning foydasini doimo tushuntirib borish lozim. Masalan: - ertalabki badantarbiya mashqlarini yaxshi bajarding, endi kun bo'yi tetik yurasan; - barakalla, gullarni tozalab yaxshi qilibsan menga ancha yordaming tegdi; - o'z vaqtida ovqatlansang kasalga chalinmaysan; - kabi so'zlar bilan tushuntirish ishlari olib boriladi. Kun tartibining qimmat bola faoliyatining har xil turlarining almashinib turishini ta'minlashdir, bu esa yosh o'suvchi organizmni charchashdan saqlaydi, bolaning har tomonlama kamol topishiga imkon beradi. Masalan: bola rasm solishga qiziqib ketib, stoldan 40 minut davomida turmadi, lekin u faol harakat qilishi, chopishi kerak. Shuning uchun u o'ynab bo'lganidan keyingina unga tinch o'yin yoki mashg'ulotni tavsiya qilish mumkin. Bola shunday tartibga rioya qilsa, u qay darajada bo'lmasin asta -sekin o'z faoliyatini boshqarishga odatlanadi, bu uni kundalik va maktab kun tartibining asosiy qoidalariga osongina ko'nikishda katta ahamiyatga egadir. 5 -6 yoshli bolalar bilan ishlaydigan bog'cha tarbiyachilar so'rovlari shuni ko'rsatdiki, ko'pchilik bolaning maktabga tayyorlashda jismoniy va aqliy rivojlanishni afzal qo'yishmoqda. Ta'lim tarbiyaviy ishni bolaning tafakkuri, nutqi va bilim jarayonlarini shakllantirishga yo'naltirib, pedagoglar bolani tabiat va jamiyat to'g'risida asosiy bilimlar bilan boyitadi. Qanday qilib olimlar maktabgacha tayyorgarlikni aniqlashadi? Pedagogik va psixologik adabiyotlarda bolaning ta'lim va tarbiya jarayoniga kirib, uning mazmuni muvaffaqiyatli o'zlashtirib olishga yo'l qo'yadigan shaxsning umumiy rivojlanganligi deb ko'rsatilgan, aqliy va estetik rivojlanishida egallashi kerak bo'lgan sifat va jihatlarning yaxlit bir sistemasi deb ko'rsatilgan.

Maktabgacha tayyorgarlik darajasini bolaning aqliy, jismoniy vazifalarni bajara oladigan butun organizm va asab sistemasining ma'lum yetuklik saviyasini aniqlaydi. Shu bilan bir qatorda tevarak atrof haqida olingan oddiy bilimlar xulqning ijtimoiy va axloq -irodaviy sifatlarini shakllanish darajasi katta ahamiyatga ega. 7 yosh bola yangi sharotiga tez o'rganadigan va o'qish jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etadigan davr hisoblanadi. Ya.A.Komenskiy bolaning yettinchi yilini bekorchilikda buzilib ketmaslik uchun maktabda o'qishni boshlaydigan vaqt deb hisoblagan. Bolani ona maktabida 5 -6 yil ta'lim -tarbiya olishini yetarli va optimal muhlat deb bilgan. Bolani qachon va qancha tayyorlash kerak? degan savolga kattalar, ota -ona va tarbiyachilar orasida 3 yoshdan boshlab, 1 sinfga bir yil qolganda esa tayyorlashni kuchaytirish kerak degan javob bo'lgan.

Xulosa qilib aytganda maktab xayotiga bolani tayyorlash butun bog'cha davrida amalga oshiriladi va dastur talablariga amal qilinadi. Hozirgi zamonda ota -onalar bolalarni maktabga qanday tayyorlashmoqda. Biz shuni ko'rsatib utgan edikki, ota -onalar maktabda yaxshi

o'qishning shartlaridan biri -shaxsning umumiy rivojlanishi deb hisoblaydilar. Bolaning aqliy rivojlanishini eng asosiy deb bilishadi, shuning uchun mashg'ulotlarda bilim, nutq, xotirasini rivojlantirishga xarakat qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. Maktabgacha talim tizimidagi tarbiyaviy soatlar. ensiklopediya
2. Maktabgacha talim tizimidagi gigiyenik talablarni isloh qilish. 2010 y
3. Maktab yoshigacha bo'lgan bolalarda aqliy rivojlanish tizimi 2011y